

Frederick Forsyth

De Wreker

A.W. Bruna Uitgevers B.V., Utrecht

De moord

Pas toen ze de Amerikaanse jongen voor de zevende keer in de vloeibare uitwerpselen van de beerput hadden geduwd, verzette hij zich niet meer en stierf hij met al zijn lichaamsopeningen vol derrie.

Toen de mannen klaar waren, legden ze de palen neer, gingen ze lachend op het gras zitten en staken ze een sigaret op. Daarna maakten ze de andere hulpverlener en de zes wezen af, namen ze de terreinwagen van de hulporganisatie en reden ze de berg weer over.

Dat gebeurde op 15 mei 1995.

1

De bouwvakker

De man die in zijn eentje aan het rennen was, hield zijn lichaam schuin en bevocht opnieuw zijn eigen pijn. Het was een marteling en een therapie, en daarom deed hij het.

Mensen die het weten kunnen, noemen de triatlon vaak de wreedste en meedogenlooste sport die er is. Een tienkamper moet meer vaardigheden beheersen en kogelstoten eist meer brute kracht. Maar weinig beproevingen eisen zoveel ontzagwekkend uithoudingsvermogen, zoveel bereidheid om pijn te lijden en te verslaan als de triatlon.

De man die bij zonsopgang in New Jersey aan het hardlopen was, was zoals altijd op zijn trainingsdagen ruim voor de dageraad opgestaan. Hij reed in zijn vrachtwagentje naar het meer, liet onderweg zijn racefiets staan en maakte hem voor alle zekerheid aan een boom vast. Om twee minuten over vijf stelde hij de chronometer op zijn pols in. Hij trok er de mouw van zijn wetsuit overheen en sprong het ijskoude water in.

Hij was in training voor de olympische triatlon. Eerst 1500 meter zwemmen, bijna een mijl, verdomme. Daarna het water uit, gauw het hemd en de korte broek aan en de racefiets op. Vervolgens 40 kilometer over het stuur gebogen zitten en bij de sprint alles geven. Al lang geleden had hij gemeten waar het meer een mijl breed was, en hij wist precies welke boom aan de overkant de plek markeerde waar hij de fiets had laten staan. Hij had ook de 40 kilometer over smalle wegen uitgestippeld – altijd op dit stille uur – en wist bij welke boom hij zijn fiets moest laten staan om te gaan hardlopen. Het was een loop van 10 kilometer, en ergens stond een hekpaal van een boerderij die aangaf dat hij er nog twee te gaan had. Die paal had hij net gepasseerd. De laatste 2 kilometers stegen meedogenloos en vergden alles van hem.

De triatlon doet zoveel pijn omdat op steeds andere spieren een beroep wordt gedaan. De machtige schouders, borst en armen van een zwemmer

heeft een wielrenner of marathonloper niet nodig en zijn voor hem alleen maar extra kilo's die hij moet meetorsen.

Een wielrenner beweegt zijn benen en heupen bliksemsnel maar met andere pezen en zenuwen dan die waarmee een hardloper het ritme en de cadans krijgt om de ene mijl na de andere te vreten. Het herhalende ritme van de ene sport is iets anders dan dat van de andere. Een triatleet heeft ze allemaal nodig, want hij moet achtereenvolgens de prestaties van drie specialisten zien te evenaren.

Voor een 25-jarige is dat een wrede ervaring. De Conventie van Genève zou het voor 51-jarigen moeten verbieden. De hardloper was in januari 51 geworden. Hij waagde een blik op zijn horloge en fronste zijn voorhoofd. Het ging niet goed: hij lag minuten achter op zijn beste tijd. Hij draaide zijn vijand de duimschroeven aan.

Olympische triatleten streven naar twee uur en twintig minuten; de hardloper uit New Jersey had tweeënhalve uur weten te halen. Op die tijd zat hij nu ook bijna, met nog 2 kilometer te gaan.

De eerste huizen van zijn woonplaats kwamen in zicht rond een bocht in Highway 30. Het oude dorp Pennington uit de tijd van voor de Burgeroorlog ligt links en rechts van de Highway 30 en in de buurt van de Interstate 95, die vanaf New York dwars door de staat naar Delaware, Pennsylvania en Washington loopt. In het dorp zelf heet de Highway gewoon Main Street.

Pennington stelt niet veel voor. Het is een van de vele honderdduizenden nette, schone, ordelijke, gezellige dorpen die samen het verwaarloosde en onderschatte hart van de Verenigde Staten vormen. Er is één grote kruising (die van West Delaware Avenue en Main Street), en er zijn diverse goed bezochte kerken van de drie grote godsdienstige genootschappen, een filiaal van de First National Bank, een aantal winkels en woonhuizen met voortuinen, die aan de met bomen afgezette zijstraten staan.

De hardloper rende naar de kruising. Nog een halve kilometer. Het was nog te vroeg voor koffie in café Cup of Joe, of voor een ontbijt in Vito's Pizza, maar zelfs als die open waren geweest, zou hij er niet gestopt hebben.

Voorbij de kruising passeerde hij een wit en prachtig onderhouden houten huis uit de tijd van de Burgeroorlog. Naast de deur hing een houten bordje met de tekst: CALVIN DEXTER, JURIST. Dat was zijn kantoor, zijn bordje, zijn juridische praktijk, behalve als hij vrij nam en wegging om zich aan zijn andere praktijk te wijden. Zijn klanten en burens aanvaardden dat hij af

en toe een visvakantie nam en wisten niets van de kleine flat onder een andere naam in New York.

Hij dwong zijn pijnlijke benen tot de laatste 500 meter en bereikte de bocht naar Chesapeake Drive aan de zuidkant van het dorp. Daar woonde hij en dat betekende het einde van zijn vrijwillige lijdensweg. Hij vertraagde, bleef met gebogen hoofd staan, leunde tegen een boom en zoog zuurstof in zijn zwoegende longen. Twee uur zesendertig. Op geen stukken na zijn beste tijd. Dat waarschijnlijk geen enkele 51-jarige in een straal van 150 kilometer zijn prestatie nadeed, deed er niet toe. Het enige wat ertoe deed, zou hij nooit durven uitleggen aan de burens die hem grijnzend toejuichten: hij gebruikte de pijn in zijn strijd tegen de andere, nooit aflatende pijn, de pijn die altijd bij hem was, de pijn over zijn verloren kind, zijn verloren liefde, het verlies van alles.

De hardloper liep zijn straat in en legde de laatste 200 meter lopend af. Verderop zag hij de krantenjongen een zwaar pak op zijn veranda gooien. De jongen zwaaide terwijl hij langsfietsde en Cal Dexter zwaaide terug.

Hij zou straks op de scooter zijn vrachtwagentje gaan ophalen. Met de scooter in de achterbak haalde hij dan ook zijn racefiets langs de weg op. Maar eerst moest hij douchen, een paar energierijke chocoladerepen wegwerken en een groot glas verse sinaasappelsap drinken.

Op de veranda raapte hij de stapel kranten op. Hij maakte ze open en keek er even naar.

Calvin Dexter, de pezige, donkerblonde, vriendelijk glimlachende advocaat uit Pennington in New Jersey, had bij zijn geboorte weinig gunstige vooruitzichten om het ver te schoppen.

Hij werd verwekt in een krottenwijk van Newark, waar het wemelde van de ratten en kakkerlakken, en kwam in januari 1950 als zoon van een bouwvakker en een serveerster van het buurteethuis ter wereld. Volgens de moraal van die tijd dienden zijn ouders te trouwen toen een ontmoeting in een buurt dancing en een paar glazen te veel slechte sterke drank ertoe leidden dat de zaken uit de hand liepen en hijzelf verwekt werd. Als klein kind wist hij daar niets van. Kleine kinderen weten nooit hoe of door wie ze op de wereld zijn gezet. Dat ontdekken ze later, soms op een onaangename manier. Zijn vader was naar eigen maatstaven geen slechte man. Na Pearl Harbor meldde hij zich als vrijwilliger voor het leger, maar een geschoolde bouwvakker aan het thuisfront werd nuttiger geacht, want de oorlogsinspanning vereiste de bouw van duizenden nieuwe fabrieken, scheepswerven en overheidskantoren in het gebied van New Jersey.

Hij was een harde man en snel met zijn vuisten, bij handarbeiders gold geen andere wet. Maar hij probeerde het rechte pad te bewandelen, kwam met ongeopende loonzakjes naar huis en voedde zijn peuter op in de liefde voor de Nationale Vlag, de Grondwet en Joe di Maggio.

Maar toen de oorlog in Korea ten einde liep, waren er niet veel banen meer. Alleen de luchtvervuiling bleef, en de vakbonden waren in de greep van de maffia.

Calvin was vijf toen zijn moeder vertrok. Hij was te jong om te begrijpen waarom. Hij wist niets van het liefdeloze huwelijk van zijn ouders en aanvaardde met de filosofische hardnekkigheid van heel jonge kinderen dat de mensen nu eenmaal altijd op die manier schreeuwden en ruziemaakten. Hij wist niets van de handelsreiziger die haar een lichter huis en betere jurken had beloofd en kreeg alleen te horen dat ze ‘weg’ was.

Hij had ook simpelweg aanvaard dat zijn vader nu elke avond – somber naar een besneeuwd tv-scherm starend – thuis was en voor hem zorgde, in plaats van na zijn werk een paar biertjes te drinken. Pas na zijn tiende ontdekte hij dat zijn moeder, die op haar beurt door de handelsreiziger in de steek was gelaten, had willen terugkomen maar door zijn boze en verbitterde vader was afgewezen.

Toen hij zeven was, kreeg zijn vader een idee waarmee hij zowel het woonprobleem als de noodzaak om in de wijde omtrek werk te zoeken in één klap oploste. Hij verhuisde uit het liftloze flatgebouw in Newark en kocht een tweedehandsstacaravan. Daar bracht zijn zoon tien jaar van zijn jeugd door.

Vader en zoon trokken van klus naar klus en woonden in de caravan. De broodmagere jongen bezocht elke plaatselijke school die hem hebben wilde. Het was de tijd van Elvis Presley, Del Shannon, Roy Orbison en de Beatles uit een land waarvan Cal nog nooit gehoord had. Het was de tijd van Kennedy, de Koude Oorlog en Vietnam.

De klussen kwamen binnen en werden opgeleverd. Ze trokken door de noordelijke steden van East Orange, Union en Elizabeth. Daarna was er werk buiten New Brunswick en Trenton. Ze woonden een tijdje in de Pine Barrens, waar Dexter sr. voorman werd bij een klein project. Daarna trokken ze naar Atlantic City in het zuiden. Tussen zijn achtste en zestiende jaar bezocht Cal negen lagere scholen. Zijn schoolse kennis vulde een hele postzegel.

Maar hij werd op andere manieren slim: op straat en bij gevechten. Net als zijn verdwenen moeder bleef hij klein: verder dan 1 meter 70 kwam hij

niet. Hij was ook niet zo zwaar en gespierd als zijn vader, maar zijn magere lichaam verborg een angstaanjagend doorzettingsvermogen en hij had een dodelijke kracht in zijn vuisten. Hij daagde ooit een prijsvechter op een kermis uit, sloeg hem tegen de grond en stak de twintig dollar in zijn zak. Een man die naar goedkope pommade rook, benaderde zijn vader met het voorstel om de jongen in zijn sportschool voor te bereiden op de boksport, maar ze vertrokken naar een volgende stad en een volgende klus.

Er was natuurlijk geen cent voor vakanties en als de school dicht was, ging de jongen met zijn vader mee naar de bouw. Daar zette hij koffie, deed hij boodschappen en was hij manusje-van-alles. Een van zijn 'boodschappen' betrof een man met een groene zonnebril die hem vertelde dat hij een vakantiebaantje voor hem had, hij moest naar allerlei adressen in Atlantic City enveloppen brengen en er tegenover iedereen zijn mond over houden. In de zomervakantie van 1965 was hij dus loopjongen van een boekmaker.

Ook op de onderste tree van de sociale ladder kan een slim kind iets zien. Cal Dexter wist zonder te betalen de buurtbioscoop binnen te glippen en keek met open mond naar de glamour van Hollywood, de eindeloos glooiende panorama's van het wilde Westen, de glimmende glitter van de filmmusicals en de rare bokkensprongen van komedianten als Dean Martin en Jerry Lewis.

In de tv-reclames zag hij moderne flats met roestvrijstalen keukens en glimlachende gezinnen waarvan de ouders kennelijk van elkaar hielden. Op de reclameborden boven de snelweg zag hij glanzende limousines en sportwagens.

Hij had niets tegen de bouwvakkers op het werk. Ze waren grof en bot, maar tegen hem waren ze aardig, althans de meesten. Op de bouwplaats droeg ook hij een helm en iedereen ging ervan uit dat hij na school in de voetstappen van zijn vader zou treden. Maar hij had iets anders voor ogen. Het leven kon van alles voor hem in petto hebben, maar geen staarthamers en stoffige cementmolens, zwoer hij.

Toen beseftte hij dat hij niets te bieden had in ruil voor een beter leven met meer geld en gemakken. Hij dacht aan de film; maar hij nam aan dat alle filmsterren lang waren en wist niet dat de meesten de 1 meter 70 nauwelijks halen. Hij kwam alleen maar op dat idee omdat een serveerster zei dat hij een beetje op James Dean leek. De bouwvakkers brulden van het lachen, en daarom liet hij de gedachte varen.

Met sport en atletiek kon een kind zich aan de school ontworstelen en de

weg naar roem en fortuin inslaan, maar hij bleef op geen enkele school lang genoeg om een plek in het schoolteam te krijgen.

Er kon geen sprake zijn van iets wat een opleiding, laat staan diploma's vereiste. Daarmee bleven alleen andere handarbeidersbaantjes over: kelner, piccolo, smeerder in een garage, bestelwagenchauffeur. De lijst was eindeloos, maar dan kon hij beter in de bouw blijven. Vanwege het zware en gevaarlijke werk was dat een van de beter betaalde banen.

Of hij kon het slechte pad opgaan. Niemand die aan het water of op de bouwterreinen van New Jersey was opgevoed, was onbekend met het feit dat georganiseerde misdaad tot een leven van grote flats, snelle auto's en veel vrouwen kon leiden. Men zei dat de kans op celstraf minimaal was. Hij was geen Italiaan van afkomst, wat een volledig lidmaatschap van de mafia-aristocratie uitsloot, maar er waren ook blanke niet-Italianen die goed boerden.

Hij ging op zijn zeventiende van school en begon de volgende dag op het bouwterrein van zijn vader: een gemeentelijk woningbouwproject buiten Princeton. Een maand later werd de chauffeur van een grondverzet-machine ziek. Niemand kon hem vervangen. Het was geschoold werk. Cal bekeek de binnenkant van de cabine. Hij kon er wel wijs uit.

'Ik kan het wel,' zei hij. De voorman had zo zijn twijfels. Het zou tegen alle regels indruisen. Als er toevallig een inspecteur langskwam, kon hij naar zijn baan fluiten. Aan de andere kant stond de hele ploeg te niksen, want er moesten bergen grond worden verzet.

'Er zitten heel wat poken daar.'

'Laat die maar aan mij over,' zei de jongen.

Het kostte hem twintig minuten om uit te dokteren waarvoor ze allemaal dienden. Hij begon grond te verzetten. Dat betekende een bonus maar was nog geen carrière.

In januari 1968 werd hij achttien en lanceerde de Vietcong het Tet-offensief. Hij zag het in een café in Princeton op tv. Na de nieuwsuitzending kwamen diverse reclames en daarna een kort rekruteringsfilmpje van het leger met de mededeling dat veelbelovende rekruten een opleiding konden krijgen. De volgende dag liep hij naar het legerkantoor van Princeton en zei hij: 'Ik wil bij het leger.'

In die tijd was iedere jonge Amerikaan, behalve in heel bijzondere omstandigheden of vrijwillige ballingschap, vlak na zijn achttiende verjaardag oproepbaar voor dienstplicht in het leger. Bijna iedere tiener en tweemaal zoveel ouders wilden daar alleen maar onderuit komen. De sergeant-

majoor achter het bureau stak zijn hand uit om de oproepingskaart in ontvangst te nemen.

‘Heb ik niet,’ zei Cal Dexter. ‘Ik ben vrijwilliger.’ Dat trok aandacht.

De sergeant-majoor pakte een formulier maar hield het oogcontact in stand als een fret die niet wil dat het konijn de benen neemt.

‘Nou, da’s prachtig, joh. Een heel slimme beslissing. Wil je het advies van een doorgewinterde soldaat?’

‘Natuurlijk.’

‘Tekenen voor drie jaar en niet voor twee. Dan heb je een goede kans op betere detacheringen en betere carrièremogelijkheden.’ Hij boog zich naar voren alsof hij een staatsgeheim verried. ‘Met drie jaar hoef je misschien niet eens naar Vietnam.’

‘Maar ik wil naar Vietnam,’ zei de jongen in de vuile spijkerbroek. De sergeant-majoor dacht erover na.

‘Prima,’ zei hij. Hij leek eraan toe te willen voegen: ieder zijn meug. In plaats daarvan zei hij: ‘Steek je rechterhand op.’

Drieëndertig jaar later duwde de voormalige bouwvakker vier sinaasappelen in de pers. Hij wreef met de handdoek weer over zijn natte hoofd en nam de stapel kranten met het sap mee naar de zitkamer.

Hij had een regionale krant, een krant uit Washington, een krant uit New York en een technisch tijdschrift in een plastic hoes. Dat bekeek hij als eerste.

Vintage Airplane heeft geen grote oplage en was in Pennington alleen per abonnement te koop. Het richt zich op mensen met een passie voor klassieke vliegtuigen en toestellen uit de Tweede Wereldoorlog. De hardloper bladerde naar de afdeling kleine advertenties en bestudeerde de rubriek ‘gevraagd’. Het glas was al halverwege zijn mond toen hij het glas neerzette en de advertentie opnieuw las. Er stond: ‘AVENGER gevraagd. Serieuze belangstelling. Prijs geen bezwaar. Bel ...’

Er waren geen duikbommenwerpers van Grumman Avenger uit de oorlog in de Grote Oceaan te koop. Die stonden in musea.

Iemand had de contactcode gebruikt. Er stond een nummer bij. Dat moest van een mobiele telefoon zijn.

Het was 13 mei 2001.

2

Het slachtoffer

Het was niet de bedoeling dat Ricky Colenso op 21-jarige leeftijd in een Bosnische beerput zou sterven. Zijn leven had nooit op die manier mogen eindigen. Hij was geboren om af te studeren en in de Verenigde Staten een bestaan op te bouwen met een vrouw, kinderen en een fatsoenlijke kans op leven, vrijheid en geluk. Het liep mis omdat hij te vriendelijk van aard was. In 1970 had een jonge en briljante wiskundige genaamd Adrian Colenso een vaste aanstelling gekregen als hoogleraar wiskunde aan de universiteit van Georgetown, even buiten Washington. Hij was toen 25, opmerkelijk jong voor een dergelijke functie.

Drie jaar later gaf hij een zomercursus in het Canadese Toronto. Een van de deelnemers was de studente Annie Edmond, die niet veel begreep van wat hij zei, maar verbijsterend knap was. Ze was smoorverliefd op hem en regelde via goede vrienden een blind date.

Adrian Colenso had nog nooit van haar vader gehoord en dat verbaasde en verrukte haar. Ze werd toen al door een half dozijn fortuinjagers belaagd. In de auto op de terugweg naar het hotel ontdekte ze dat hij niet alleen quantumcalculaties kon uitvoeren maar ook erg goed was in kussen.

Een week later vloog hij weer naar Washington. Annie Edmond was niet iemand die zich zomaar liet tegenspreken. Ze zei haar werk vaarwel, wist een vaag baantje op het Canadese consulaat te krijgen, huurde een flat in de buurt van Wisconsin Avenue en trok er met tien koffers in. Twee maanden later trouwden ze. De bruiloft was een chique bedoening in Windsor (Ontario) en het echtpaar bracht de wittebroodsweken door in Caneel Bay op de Amerikaanse Maagdeneilanden.

De vader van de bruid deed het echtpaar een grote villa aan de Foxhall Road in de buurt van Nebraska Avenue cadeau, in een van de meest rustieke en dus gewildste wijken van Georgetown. Het stond in een eigen bos van een kwart hectare en was van een zwembad en een tennisbaan voorzien. Het maandgeld van de bruid was genoeg voor het onderhoud

en met het salaris van de bruidegom kon ongeveer de rest worden betaald. Ze leidden er een leven van liefde en huiselijkheid.

De kleine Richard Eric werd in april 1975 geboren en kreeg al gauw de roepnaam Ricky.

Hij groeide op zoals miljoenen andere Amerikaanse jongeren: in een veilige en liefdevolle omgeving. Hij deed de dingen die jongens doen, ging naar zomerkampen, ontdekte en exploreerde het spannende van meisjes en sportwagens en maakte zich zorgen over rapportcijfers en naderende examens.

Hij was niet zo briljant als zijn vader, maar zeker geen domoor. Hij erfde de scheve grijns van zijn vader en het knappe gezicht van zijn moeder. Iedereen die hem kende, vond hem een aardige jongen. Als iemand zijn hulp vroeg, deed hij zijn best. Maar hij had niet naar Bosnië moeten gaan. Hij kwam in 1994 van de middelbare school en werd in de herfst aangenomen op Harvard. Die winter zag hij op tv het sadisme van etnische zuiveringen, de nasleep in de vorm van vluchtelingenellende en de hulpprojecten in een ver oord genaamd Bosnië. Hij vond dat hij op de een of andere manier moest helpen.

Zijn moeder drong erop aan dat hij in de Verenigde Staten bleef; als hij zijn sociale gevoel de vrije loop wilde laten, waren er ook hulpprojecten in Amerika zelf. Maar de tv-beelden van verwoeste dorpen, huilende wezen en de lege wanhoop van de vluchtelingen hadden hem diep geraakt. Hij moest en zou naar Bosnië.

Na een paar telefoontjes van zijn vader bleek dat het Hoge Commissariaat voor de Vluchtelingen van de Verenigde Naties, met een groot kantoor in New York, de overkoepelende organisatie was. Ricky wilde dolgraag toestemming krijgen om er minstens een zomer naartoe te gaan en ging naar New York om zich te informeren over de aanmeldingsprocedures.

Aan het begin van de lente van 1995 was de deelstaat Bosnië na drie jaar burgeroorlog leeggebloed terwijl de oude Joegoslavische federatie zichzelf opblies. Het Hoge Commissariaat was er in groten getale met zo'n vierhonderd buitenlandse en verscheidene duizenden ter plaatse gerekruteerde personeelsleden. De organisatie werd geleid door een Britse ex-militair, de baardige, rusteloze en energieke Larry Hollingworth, die Ricky op tv had gezien. Hij wilde meedoen en op de een of andere manier helpen.

Het New Yorkse kantoor ontving hem vriendelijk maar weinig geestdriftig. Elke dag boden zich karrenvrachten amateurs aan en kwamen tientallen mensen op bezoek. Dit was de VN en die heeft nu eenmaal procedures:

zes maanden bureaucratie, genoeg formulieren om een bestelbus door zijn as te laten zakken en uiteindelijk waarschijnlijk een afwijzing, want Ricky moest in de herfst in Harvard zijn.

Aan het begin van de middagpauze stond de jongeman weer somber in de lift naar beneden, toen een secretaresse van middelbare leeftijd hem vriendelijk toelachte.

‘Als je er echt naartoe wilt, moet je naar het regionale kantoor in Zagreb gaan,’ zei ze. ‘Ze nemen ook ter plaatse mensen in dienst en daar gaat het er veel soepeler aan toe.’

Ook Kroatië hoorde tot het uiteenvallende Joegoslavië, maar had zich weten af te scheiden en was nu een nieuwe staat. Veel organisaties hadden de veiligheid van de Kroatische hoofdstad Zagreb opgezocht. Een ervan was het Hoge Commissariaat.

Ricky had een lang telefoongesprek met zijn ouders, kreeg hun onwillige toestemming en vloog via Wenen naar Zagreb. Maar daar stuitte hij op dezelfde stapels formulieren. Men had eigenlijk alleen belangstelling voor langdurige contracten. Amateurs op zomervakantie betekenden veel verantwoordelijkheid en droegen weinig bij.

‘Je kunt beter een van de vele NGO’s proberen,’ opperde het regiohoofd, dat hulpvaardig probeerde te zijn. ‘Ze zitten altijd in het café hiernaast.’

Het Hoge Commissariaat was dan misschien de mondiale koepel, maar daarmee begon het pas. Hulp bij rampen is een hele industrietak en voor velen een beroep. Naast de VN en de afzonderlijke regeringen had je de niet-gouvernementele organisaties. In Bosnië waren er meer dan driehonderd werkzaam.

Bij het algemene publiek was hoogstens een stuk of twaalf min of meer bekend: Save the Children (Brits), Feed the Children (Amerikaans), Age Concern, War on Want, Artsen zonder Grenzen, ze waren er allemaal. Sommige organisaties waren religieus, andere niet, en veel kleine clubs waren speciaal voor de Bosnische burgeroorlog in het leven geroepen, geïnspireerd door de eindeloze tv-beelden in het Westen. De onderste sport van de ladder werd gevormd door individuele vrachtwagens die door Europa jakkerden, gereden door een paar potige knapen die in het buurtcafé een inzameling hadden gehouden. Het vertrekpunt van de laatste etappe naar het hart van Bosnië was hetzij Zagreb, hetzij de Adriatische havenstad Split.

Ricky ging naar het café, bestelde een kop koffie en een glaasje slivovitsj tegen de ijsskoude maartse wind buiten en keek rond of hij een veelbelo-

vend contact zag. Twee uur later kwam een stoere man met een baard en de bouw van een vrachtwagen het café in. Hij had een plaid om zich heen en bestelde koffie en cognac met een accent dat Ricky herkende – het was afkomstig uit North of South Carolina. Hij liep naar hem toe en stelde zich voor. Bingo.

John Slack was vervoerscoördinator van hulpgoederen bij een kleine Amerikaanse liefdadigheidsorganisatie genaamd Loaves 'n' Fishes, een nieuwe loot aan de stam van Salvation Road, die zelf het bedrijf was waarmee de tv-prediker dominee Billy Jones zich in een zondige wereld manifesteerde als hij in de mooie stad Charleston (South Carolina) in ruil voor een gezonde donatie ziertjes redde. John hoorde Ricky's verhaal aan alsof hij het van haver tot gort kende.

'Kun je een vrachtwagen rijden, knul?'

'Ja.' Dat was niet helemaal waar, maar hij nam aan dat een grote terreinwagen net zoiets was als een kleine truck.

'Kun je kaartlezen?'

'Natuurlijk.'

'En wil je een dik salaris?'

'Nee. Ik heb een toelage van mijn opa.'

Johns ogen begonnen te glinsteren.

'Wil je helemaal niks? Alleen maar helpen?'

'Klopt.'

'Oké. Doe maar mee dan. Ik heb een kleine club. Ik koop van alles: eten, kleren, dekens, hier ter plaatse maar vooral in Oostenrijk. Ik rij ermee naar Zagreb, gooi de tank vol en ga Bosnië in. We hebben onze basis in Travnik. Daar zijn duizenden vluchtelingen.'

'Dat lijkt me wel wat,' zei Ricky. 'Ik betaal mijn eigen kosten.'

Slack liet de laatste slok van de dubbele cognac naar binnen glijden.

'Ga maar mee, knul,' zei hij.

De vrachtwagen was een Duitse tientonner van Hanomag en Ricky kon hem al voor de grens bedienen. Het kostte tien uur om in Travnik te komen en ze losten elkaar achter het stuur af. Om middernacht bereikten ze het terrein van Loaves 'n' Fishes, even buiten het stadje. Slack gooide hem een paar dekens toe.

'Slaap vannacht maar in de cabine,' zei hij. 'Morgen vinden we wel een plekje voor je.'

Loaves 'n' Fishes was inderdaad klein. De organisatie had nog een vrachtwagen, die met een zwijgzame Zweed aan het stuur op het punt stond naar

het noorden te rijden om nieuwe voorraden in te slaan. Er was een gemeenschappelijk, omheind complex tegen plunderaars plus een klein kantoor (een verrijdbare loods zoals op een bouwterrein) en een zogenaamd magazijn, dat wil zeggen: een schuurtje voor uitgeladen maar nog niet gedistribueerde hulpgoederen en drie ter plaatse aangenomen Bosnische personeelsleden. Plus twee nieuwe, zwarte Toyota Land Cruisers voor kleinschalige distributie. Slack stelde iedereen aan elkaar voor en Ricky vond 's middags onderdak bij een Bosnische weduwe in het stadje. Voor zijn vervoer naar het complex kocht Ricky een gammele fiets uit de geldgordel rond zijn middel. John Slacks oog viel erop.

‘Mag ik weten hoeveel geld je in die gordel hebt?’ vroeg hij.

‘Ik heb duizend dollar meegenomen,’ zei Ricky argeloos. ‘Voor noodgeval-
len.’

‘Shit. Loop er niet mee te koop, anders krijg je een noodgeval. Met dat geld kunnen ze hier stil gaan leven.’

Ricky beloofde discreet te zijn. Hij ontdekte al gauw dat er geen postdienst bestond, want aangezien er ook geen Bosnische staat bestond, was er geen Bosnische PTT in het leven geroepen, en de oude, Joegoslavische dienst was in rook opgegaan. John Slack vertelde hem dat iedere chauffeur die naar Kroatië of Oostenrijk ging, de brieven en ansichtkaarten van de anderen op de bus deed. Ricky schreef snel een kaartje van de stapel die hij op het vliegveld van Wenen gekocht had en in zijn proviandtas had gedaan. De Zweed nam hem mee naar het noorden en mevrouw Colenso ontving hem een week later.

Travnik was vroeger een welvarend marktstadje dat door Serviërs, Kroaten en Bosnische islamieten bewoond werd. Hun aanwezigheid was af te lezen aan de gebedshuizen. Er was een katholieke kerk voor de vertrokken Kroaten, een orthodoxe kerk voor de eveneens vertrokken Serviërs en een dozijn moskeeën voor de islamitische meerderheid, die nog steeds ‘Bosnisch’ heette.

Met de komst van de burgeroorlog was de gemeenschap van drie volkeren, die jarenlang in harmonie hadden samengeleefd, uiteengevallen. Door het nieuws over de ene pogrom na de andere in het hele land verdween elk interetnisch vertrouwen.

De Serviërs vertrokken, staken het Vlasticgebergte bij Travnik en het rivierdal van de Lasva over en vestigden zich in Banja Luka aan de andere kant. Ook de Kroaten werden tot vertrek gedwongen. De meesten gingen naar Vitez, 15 kilometer verderop. Op die manier ontstonden drie bolwerken

van steeds één etnische categorie. Daarheen stroomden de vluchtelingen van de eigen groep.

De wereldmedia schilderden de Serviërs af als de bedrijvers van alle pogroms, hoewel ze ook getuige waren geweest van slachtpartijen in geïsoleerde Servische gemeenschappen en in dorpen waar ze de minderheid vormden. Dat kwam omdat de Serviërs het oude Joegoslavische leger hadden beheerst. Toen het land uiteenviel, hadden ze gewoon 90 procent van de zware wapens weggegraaid. Daarmee kregen ze een niet meer in te halen militaire voorsprong.

De Kroaten waren evenmin lui bij de afslachting van niet-Kroatische minderheden op hun grondgebied. De Duitse bondskanselier Kohl was zo onverantwoordelijk geweest om hun staat voortijdig te erkennen en zo konden ze wapens op de wereldmarkt kopen.

De Bosniërs waren grotendeels ongewapend en op advies van Europese politici bleef dat zo. Als gevolg daarvan werden zij het mikpunt van de meeste wreedheden. Aan het einde van de lente van 1995 waren het de Amerikanen die, misselijk van het werkeloos toezien, hun militaire macht aanwendden om de Serviërs een koekje van eigen deeg te geven en alle partijen tot deelname aan de conferentie van Dayton (Ohio) te dwingen. Het akkoord van Dayton zou in november van dat jaar van kracht worden, maar zonder Ricky Colenso.

Toen Ricky in Travnik aankwam, had het stadje al heel wat granaten vanuit Servische posities in het gebergte geïncasseerd. De meeste huizen waren omringd door planken die tegen de muren stonden. Als ze door een granaat getroffen werden, versplinterde het hout maar bleven de muren ongedeerd. De meeste ruiten waren weg en door vellen plastic vervangen, maar de grote, kleurige moskee was om de een of andere reden gespaard gebleven. De twee grootste gebouwen in het stadje – het gymnasium en de ooit beroemde Muziekschool – zaten stampvol vluchtelingen.

Omdat het omringende platteland en dus de velden met gewassen vrijwel ontoegankelijk waren, hing de overleving van de vluchtelingen – ongeveer driemaal zoveel als de oorspronkelijke bevolking – van de hulporganisaties af. Daar begon de taak van Loaves 'n' Fishes en nog een tiental kleinere NGO's in het stadje.

Maar de twee Land Cruisers konden worden volgeladen met een paar honderd kilo hulpgoederen en bereikten daarmee de afgelegen dorpen en gehuchten waar de nood nog groter was dan in Travnik zelf. Ricky was maar al te bereid om de zakken voedsel weer in te laden en over de smalle berg-

wegen naar het zuiden te rijden.

Vier maanden nadat hij in Georgetown op tv de beelden van menselijke ellende had gezien die tot zijn komst hadden geleid, was hij gelukkig. Hij deed waarvoor hij gekomen was. Als hij de zakken tarwe, maïs, melkpoeder en geconcentreerde soep uitlaadde in een geïsoleerd dorp dat een week lang niet gegeten had, werd hij getroffen door de dankbaarheid van verweerde boeren en hun bruine, grootogige kinderen.

Hij vond dat hij hiertoe verplicht was vanwege alle voordelen en gemakken die een welwillende God, in wie hij vast geloofde, hem bij zijn geboorte had gegund door een Amerikaan van hem te maken.

Hij sprak geen woord Servo-Kroatisch, de gemeenschappelijke taal van heel Joegoslavië, noch het Bosnische dialect. Hij had geen idee van de plaatselijke aardrijkskunde, kende het eindpunt van de bergwegen niet en wist niet waar het veilig dan wel gevaarlijk was.

John Slack stuurde een van de Bosnische personeelsleden mee. Dat was de jonge Fadil Sulejman, die redelijk schoolengels sprak en als gids, tolk en navigator optrad.

In april en de eerste helft van mei stuurde hij elke week een brief of kaart naar zijn ouders, die met grotere of kleinere vertraging – afhankelijk van degene die voor de herbevoorrading naar het noorden reed – met Kroatische of Oostenrijkse postzegels in Georgetown aankwam.

In de tweede week van mei was Rick ineens in zijn eentje verantwoordelijk voor het hele depot. De Zweed Lars stond met ernstige panne aan een eenzame bergweg in Kroatië, ten noorden van de grens maar niet ver van Zagreb. John Slack was er met een van de Land Cruisers naartoe gegaan om de vrachtwagen weer aan de praat te krijgen.

Fadil Sulejman vroeg Ricky om een gunst.

Net als duizenden anderen in Travnik had hij zijn huis moeten ontvluchten toen de burgeroorlog naderde. Hij vertelde dat hij in een kleine boerderij in een hoog dal van het Vlasicgebergte gewoond had en hij wilde dolgraag weten of daarvan iets gespaard was gebleven. Was het in brand gestoken of niet? Stond het er nog? Aan het begin van de oorlog had zijn vader kostbaarheden onder een schuur begraven. Lagen ze er nog? Met andere woorden: mocht hij voor het eerst in drie jaar zijn ouderlijk huis bezoeken?

Ricky gaf hem meteen vrijaf, maar daar ging het Fadil eigenlijk niet om. De bergpaden waren glibberig van de regen en alleen voor een terreinwagen berijdbaar. Hij wilde de Land Cruiser lenen.

Ricky zat in een lastig parket. Hij wilde graag helpen en zelfs de benzine be-

talen. Maar waren de bergen veilig? Servische patrouilles waren er al een keer doorheen getrokken om Travnik in het dal met artillerie te bestoken. Dat was een jaar geleden, hield Fadil vol. De zuidelijke hellingen, waar de boerderij van zijn ouders stond, waren nu betrekkelijk veilig. Ricky aarzelde maar vroeg zich af hoe het was om je huis kwijt te raken en liet zich door Fadils smeebeden vermurwen. Op één voorwaarde: Ricky ging mee. Het lentezonnetje scheen en het was een heel prettige rit. Ze verlieten het stadje, namen 15 kilometer lang de hoofdweg naar Donji Vakuf en sloegen toen rechts af.

De weg steeg en verslechterde tot een pad maar bleef stijgen. Ze reden tussen beuken, essen en eiken in lentetooi. Het leek wel de Shenandoah, waar hij ooit met de school was gaan kamperen, vond Ricky. Ze begonnen in de bochten te slippen en Ricky moest toegeven dat het zonder terreinwagen nooit gelukt zou zijn.

De eiken maakten plaats voor dennen en op 1.700 meter hoogte bereikten ze een hoog dal, een soort geheim toevluchtsoord, dat vanaf de weg beneden onzichtbaar was. In het midden ervan stond de boerderij. De stenen schoorsteen stond er nog, maar de rest was in brand gestoken en geplunderd. Diverse inzakkende schuren waren voor het vuur gespaard gebleven en stonden nog achter de oude omheiningen voor het vee. Ricky wierp een blik op Fadil en zei: ‘Wat vreselijk voor je.’

Ze stapten bij de beroete schoorsteen uit en Ricky wachtte terwijl Fadil door de natte as liep en hier en daar een schop gaf tegen de restanten van het huis waarin hij was opgegroeid. Ricky liep achter hem aan langs de omheining en de nog volle en kwalijk riekende beerput, die door het regenwater gezwollen was. Vervolgens naar de schuren, waar zijn vader misschien zijn kostbaarheden begraven had om ze uit handen van plunderaars te houden. Daar hoorden ze geritsel en gejammer.

De twee mannen vonden hen onder een nat en stinkend zeildoek. Het waren er zes: kleine, terugdeinzende, doodsbange kinderen tussen vier en tien jaar. Vier jongetjes en twee meisjes, van wie de oudste kennelijk de surrogaatmoeder en groepsleidster was. Toen ze de twee mannen naar hen zagen staren, verstijfden ze van angst. Fadil begon zachtjes te praten. Na een tijdje gaf het meisje antwoord.

‘Ze komen uit Gorica, een klein gehucht ongeveer 6 kilometer van hier in de bergen. Het woord betekent “heuveltje”. Ik ben er vroeger wel eens geweest.’

‘Wat is er gebeurd?’

Fadil vroeg een paar dingen in het plaatselijke dialect. Het meisje antwoordde en barstte toen in snikken uit.

‘Er zijn mannen gekomen. Serviërs. Paramilitairen.’

‘Wanneer?’

‘Gisteravond.’

‘Wat is er gebeurd?’

Fadil zuchtte.

‘Het is een heel klein gehucht. Vier gezinnen, twintig volwassenen, een stuk of twaalf kinderen. Die zijn nu allemaal weg of dood. Toen het schieten begon, riepen de ouders dat de kinderen moesten weglopen. Ze zijn in het donker ontsnapt.’

‘Zijn ze nu allemaal wezen?’

‘Allemaal.’

‘Grote God, wat een land. Laten we ze maar met de auto naar het dal brengen,’ zei de Amerikaan.

Ze brachten de kinderen, die zich in volgorde van hun leeftijd aan elkaar vastklampten, vanuit de schuur naar het heldere zonlicht. Vogels floten. Het was een mooi dal.

Bij de bomen zagen ze de mannen. Het waren er tien, plus twee Russische GAZ-jeeps in de camouflagekleuren van het leger. Ook de mannen droegen camouflagekleding. En waren zwaar bewapend.

Mevrouw Annie Colenso, die drie weken later haar brievenbus uitkamde maar weer een dag zonder ansichtkaart onder ogen moest zien, belde een nummer in Windsor (Ontario). Al bij het tweede gerinkel werd opgenomen. Ze herkende de stem van haar vaders privé-secretaresse.

‘Dag, Jean. Ik ben het. Annie. Is papa er?’

‘Ja zeker, mevrouw Colenso. Ik verbind u door.’